

TÜRK SAVAŞ SANATI VE STRATEJİSİ

Yrd.Doç.Dr. Sait YILMAZ
Beykent Üniversitesi

Tarihin ilk bilinen devirlerinden itibaren Türkler ordu ve eğitime özen göstermişler, bu orduların sayesinde tarihte devletler ve imparatorluklar kurmuşlardır. Türk Ordu teşkilatı Büyük Hun İmparatorluğu döneminde Mete Han tarafından M.Ö.209 yılında kurulmuştur. Türklerin bilinen ortalama 5000 yıllık tarihinin tamamına yakını sıcak savaşlarla geçmiştir. Bu uzun süre içerisinde, Avrupa ve Batı tarihçilerinin daha sonra adını koydukları strateji ve taktik esasların, Türkler tarafından başarı ile uygulandığı ve hemen her defasında, düşmanla arasında kuvvet (sayı) bakımından aleyhine büyük dengesizlikler olmasına rağmen, büyük zaferler ve kazançlar elde edildiği görülmektedir. Kısaca strateji sanatı örnekleri Türk savaş tarihinde de pek çok örneğe sahiptir. Türklerin yüzyıllar boyu uyguladığı pek çok strateji ve taktik Batılılar tarafından taklit edilmiş, hatta kendilerine mal edilmiştir.

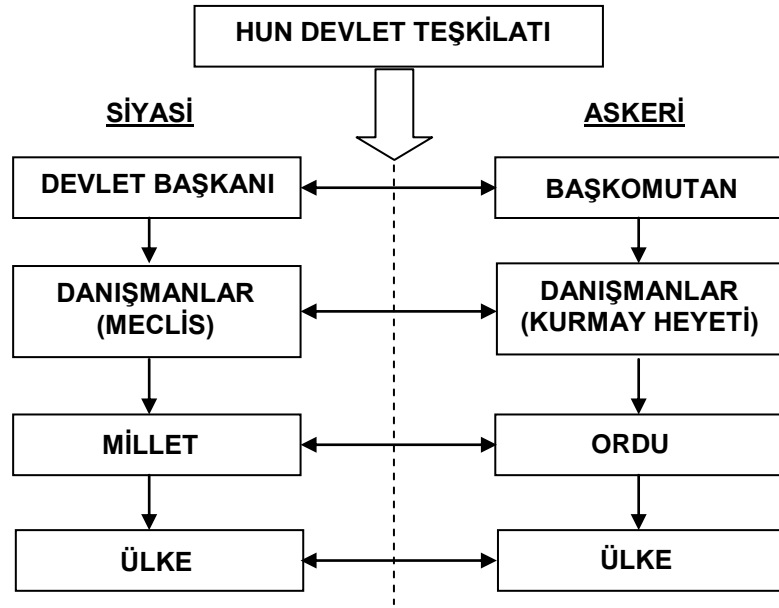
OSMANLILARA KADAR OLAN DÖNEM:

Türk savaş sanatı taktik ve stratejisinin başlangıcı M.Ö. 220 ve M.S. 216 arası dönemi temsil eden Türk Hun dönemi ile temsil edilir. Çin sülalesinin yıkılması ile Orta Asya'da Türk boyları arasında birliği sağlayan Teoman, iç kargaşalıklarla uğraşan Çin'e karşı taarruz taktiği uyguluyordu. Bu taktik küçük kuvvetler ile sızarak Çinlileri yıpratmak için akınlar düzenlemeyi öngörüyordu. Mete (Oğuz) Han (M.Ö.209-174) da babası Teoman'ın taktiğini izledi. Mete'nin uyguladığı yanılma, oyalama ve baskın taktiği ile Çinlileri istediği bölgeye çekip imha etme stratejisi yüzyıllar boyu pek çok ordunun sayıca az kuvvetler ile büyük kuvvetleri imha etme arayışının yegane formülünü oluşturdu. Türk tarihinin kaydetmiş olduğu ilk meydan muharebesi Mete'nin Çinlilerle yapmış olduğu Tatung-Fu Savaşı idi. Bu savaşta Mete, 30.000 kişilik ordusu ile 320.000 kişilik Çin ordusunu imha etmişti. Mete bundan sonra Batıya yönelmiş ve imparatorluğun sınırları onun döneminde 1.800.000 km²'ye ulaşmıştı. Böylece Kuzeybatıdan Çin'e gelen tüm kilit mevkiiler kontrol altına alınmıştı.

Mete'nin Asya'daki Tonghular (Tungular), Tuşiler ve Çinlilerle yaptığı savaşlarda uyguladığı taktik ve stratejik kuralların büyük bir kısmı, Batı ordularında 18. yüzyıldan itibaren uygulanmaya başlanmış, bir kısmı ise modern çağda dahi uygulanamamıştır. Batılılar, Türklerin Avrupa için bir tehdit teşkil etmeye başladığını hissettiği zaman, Türk ordularının ve Türk kültürünün etkisiyle, büyük çapta stratejik düşüncesini olgunlaştırmış ve silahlı kuvvetlerinin teşkilatı da dahil olmak üzere, Türk ordularının seferleri ve savaşlarından dersler çıkarmaya başlamıştır. Mete'den itibaren Türkler düşmanlarını; birbirleriyle anlaşmaya fırsat vermeden iç hat stratejisi uygulayarak mağlup etmiştir. Bu strateji ve manevra şekilleri Batılı ülkelerin savaşlarında 18. yüzyıldan itibaren yer almaya başlamış ancak bu manevra şekli Büyük Frederik'e mal edilmiştir.

Çin, Hint ve Hazar Denizi arasında Mete'nin elde ettiği topraklar, ulaştığı sınırlar ve uzaklıklar Büyük İskender, Roma ve Pers İmparatorluklarını geçmiştir. Eğitimli ve disiplinli süvari birlikleri akın ve saldırı düzenleme taktiğini at kullanma mahareti, ok atma, yay ve kılıç hakimiyeti ile pekiştirmişti. Eğitime ve disipline çok önem veren Mete Han, aynı zamanda

teşkilatçı idi. Mete'nin kurduğu son derece basit bir teşkilat anlayışı içinde büyük birlikler on binlik (tümen), küçük birlikler ise binlik, yüzlük, ellilik ve onluk şeklinde teşkilatlamıştı. Bunların komutanları ise tümenbeyi, binbaşı, yüzbaşı, ellibaşı ve onbaşı gibi isimler almıştı¹. Komutanlar, her yılın ilk aylarında Tanrıku'tunun sarayında, beşinci ayda Mumçığit'te buluşur, ordunun durumu ve ihtiyaçlarını görüşürlerdi. Ordu uzaktan atılan silah olarak sapan, ok ve yay ile donatılmıştı ancak topuz, mızrak, kılıç ve kargı da muharebenin özelliğine göre kullanılmaktaydı. Hun'lar atıldığında ses çıkaran bir ok icat ederek düşman üzerinde psikolojik baskı sağlamışlardı. Ordunun silah ve teçhizatı bir merkezde yapılmakta, silah atölyeleri Tiyanşan bölgesinde bulunmaktaydı.

Şekil 1: Hun Devlet Teşkilatı²

Mete Han'ın kurduğu Hun çekirdek devlet teşkilatı; Hunlardan Göktürlere onlardan Selçuklulara ve Osmanlılara nihayet Cumhuriyet dönemi anayasalarına kadar geçen yüzyıllar boyu Türk asker-devlet, ordu-millet anlayışının temelini teşkil etmiştir. Şekil 1'de görülen bu teşkilat içinde genel direktifler Devlet Başkanı ve Başkomutan olan Türk Hakanı tarafından verilmiştir. Teşkilat millet (ulus) kökenlidir ve askerdir. Askerlerin başı olan başkomutan ulusun da başkanıdır. Devlet Başkanı ve Başkomutan sıfatlarının tek kişide toplanması tüm Türk tarihi boyunca görülür. Nitekim Atatürk'te Büyük Taarruz öncesi Devlet Başkanı ve Başkomutan yetkilerini almıştı. Devlet Başkanı'nın altındaki Danışma Meclisi de Türk devlet anlayışının demokratik yönünü temsil etmektedir³.

Selçuklu İmparatorluğu'nda da Tuğrul Bey bir devlet başkanı olmakla birlikte aynı zamanda ordunun başkomutanıdır. 1040 yılındaki Dandanakan Savaşı'ndan sonra Tuğrul Bey subay yetiştirmek üzere bir askeri okul açmıştı. Büyük bir kısmı süvariden oluşan ordu, düşmanı gayet sıkı bir

Beykent Üniversitesi BÜSAM Müdürü, saityilmaz@beykent.edu.tr

¹ Necati Ulunay Ucuzsatar: "Tarih Boyunca Türk Harp Sanatı Taktik ve Stratejisi", Genelkurmay Basımevi, (Ankara, 1986), s.33-36.

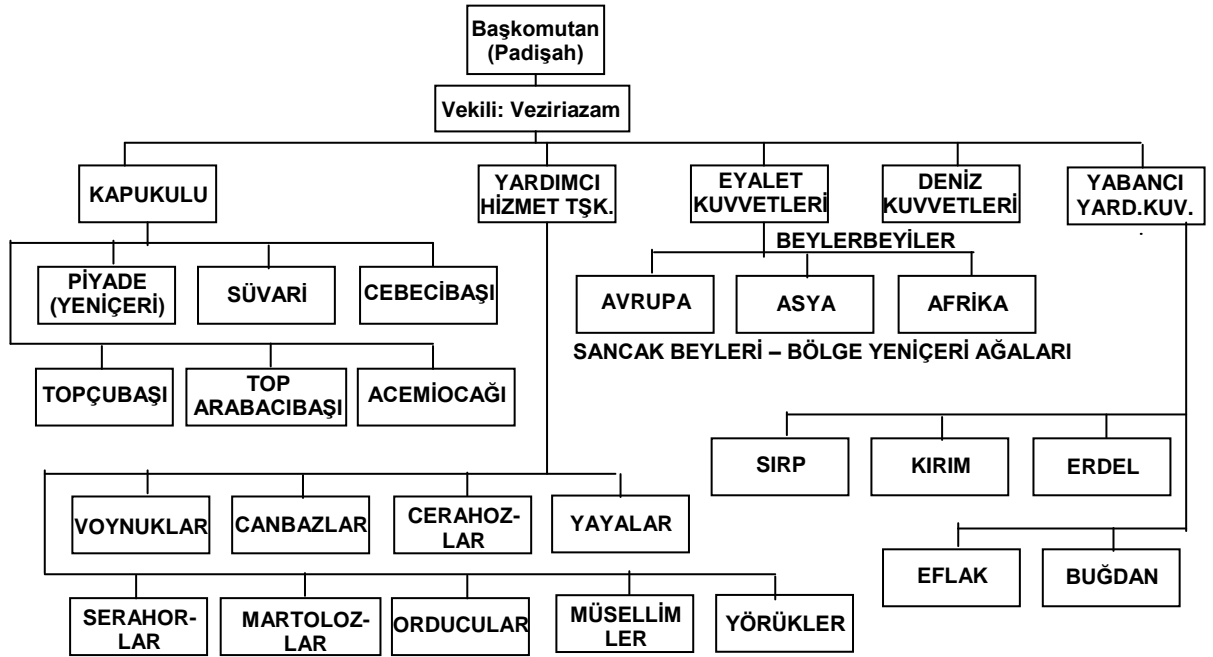
² Necati Ulunay Ucuzsatar: a.g.e., (1986), s.50.

³ Bahattin Ögel: "Büyük Türk Hun İmparatorluğu Tarihi", Cilt 1, Altuğ Matbaası, (Ankara, 1981), s.222.

şekilde takip ederdi. En fazla kullanılan savaş hilesi sahte bir geri çekilme ile düşmanı takibe mecbur kılmak ve böylece düşmanı seçilen bir bölgede iki yandan pusuya düşürerek, yan ve gerilerine taarruz etmek sureti ile imha etmekte. Aynı taktik Selçuklu İmparatoru Alpaslan tarafından 26 Ağustos 1071'de Malazgirt'te uygulanarak Bizans Ordusu pusuya düşürülmüş ve yok edilmişti.

OSMANLI DÖNEMİ:

Kuruluşundan itibaren 'daimi ordu' sistemini uygulayan Osmanlı İmparatorluğu, aynı zamanda devlet başkanı olan başkomutanın sevk ve idaresinde seferlerini parlak imha muharebeleri ile sonuçlandırıyor. Osmanlı İmparatorluğu'nun başlangıç döneminde Trakya'daki fetihler için yaya ve atlı asker yetersizliği başlayınca esir edilen gayri Müslimlerin çocuklarından istifade etmek üzere 1363 yılında bir acemi eğitim ocağı olan ve yaya asker yetiştiren Yeniçeri Ocağı kuruldu. Müteakiben esası gene devşirmeden gelen atlı kuvvet olan Kapıkulu Süvarileri'ni yetiştiren Kapıkulu Ocağı kurulmuştur. Ayrıca savaş malzemesi üreten Cebeci Ocağı, top döken ve kullanan Topçu Ocağı, havan topu atan Humbaracı Ocağı, düşman kalelerini yıkmak için teşkil edilen Lağımçı Ocağı bulunmaktaydı.

Şekil 2: 16. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı Silahlı Kuvvetleri⁴

Osmanlı Ordusunun en kuvvetli temel taşı Türk gençlerinden oluşan Tımarlı Süvariler ile yaya unsuru olan Azaplar idi. Azaplar muharebede merkez ordusunun önünde bulunup ilk düşman hücumunu karşılardı. Bunlar gerisinde toplar onların gerisinde Yeniçeriler dururdu. Savaş başladığında Azaplar sağa ve sola açılarak Topçu ateşine imkan verirlerdi. Bu kuvvetlerin haricinde hafif süvari kuvveti olan ve düşman topraklarında keşif, istihbarat ve akın hareketi yapan Akıncılar bulunmaktaydı. Geri hizmet birlikleri ise Yayalar (nöbetle askere gidenler), Müsellemeler (nöbetle askere giden süvariler), Cerahur veya Serahurlar (yol

⁴ Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı: "Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi", III ncü Cilt, 2 nci Kısım", Harp Tarihi Yayınları No.:2, (Ankara, 1977), s.173.

açma, kale yapma gibi işler için), Canbazlar ve Tatarlar (işçi birlikleri)'dan meydana gelirdi. Şekil 2'de 16. yüzyıl ortalarında Osmanlı Ordusu teşkilat yapısı görülmektedir.

18. yüzyıla gelindiğinde askeri ve idari alandaki gerilemeye çözüm bulmak üzere Avrupa usulünde yetiştirilmek üzere Nizam-ı Cedid Ordusu kuruldu. Disiplinsizliğin artması üzerine 1826'da Yeniçeri Ocağı kapatıldı. Müteakiben Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu kuruldu ve 1828-1829 Rus Savaşı'na bu ordu ile girildi. II'inci Mahmut zamanında 118.400 mevcuduna ulaşan ordunun adı 'Asakiri Nizamiye' olarak değiştirildi. 1880 yılında 1. Ordu Merkezi İstanbul, 2. Ordu Merkezi Edirne, 3. Ordu Merkezi Selanik, 4. Ordu Merkezi Erzincan, 5. Ordu Merkezi Şam, 6. Ordu Merkezi Bağdat ve 7. Ordu Merkezi Sana'da bulunuyordu. 1908 yılında orduda başlayan yenilik hareketlerinin henüz sonuçları alınmadan Birinci Dünya Savaşı'na girildi. Bu savaşa girildiğinde Osmanlı Ordusu 4 Ordu ve 13 Kolordu dahilinde 44 Piyade Tümen ve 14 Süvari Tugayından oluşmaktaydı⁵.

Osmanlı Ordusunun savaş düzeni klasik Türk tertiplenmesinde olduğu gibi merkez, sağ ve sol kol olmak üzere üç kısım halinde idi. Bunların önünde kademeli Pişdar (öncü kuvvetleri) ve geride ise ağırlıklarla Dümdar (Ardcılar) gelmektedir. Ordunun ilerlemesi ve muharebe esnasında ön taraf hilal şeklinde bir miktar açık bırakılırdı. Akıncıların gerisinde yol açmak, köprü tamir etmek ve kılavuzluk için Kazmacılar görevlendirilmiştir. Bunların arkasında hafif piyadeler ve ordunun ileri karakolları bulunurdu. Hilalin iki ucundan Tımarlı Sipahi giderdi. Padişah veya Vezir-i Azam hilalin tam ortasında olur, Yeniçeriler Padişahın önünden giderdi. Padişahın arkasında saltanat bayrakları, sağında vezirler solunda ise kazaskerler yer alırdı. Duruma göre yeniçerilerin önünde toplanırdı. Muharebe esnasında askerin gerilemesine ve kaçmasına mani olmak için ordu etrafında atlı çavuşlar bulunurdu.

Savaşçı yeniçeri mevcudu Fatih zamanında 10.000, Kanuni zamanında 12.000 idi. Kapıkulu süvarisi ise toplam 8.000 civarındaydı. Cebeci ve Toparabacıbaşı ocakları 700'er kişi, Topçu ocağı ise 2.000 kişi civarında idi. Kapıkulu personel ikmal deposu olan Acemi Ocağı ile saray tesislerindeki Bostancı ve Baltacı ocaklarının mevcutları ise 5-10.000 kişi idi. Kanuni'nin Alman seferinde (1532) Padişah ile İbrahim Paşanın yanında bulunan yeniçeriden 9.000'inde tüfek ve 1.000'inde ise harbe (kısa mızrak) vardı. Kapıkulu süvarisi ise mızrak, ok, kılıç, bozdoğan, gadde (geniş yüzlü pala), kalkan ve zırh taşımaktaydı. 'Darbazen' adı verilen küçük çaplı ve taşınması kolay toplanan her sefere götürülmekteydi.

Osmanlı Orduları hiçbir zaman esaslı bir hazırlığı olmadan sefere çıkmazdı. Toplanma bölgeleri, konaklama ve yürüyüş güzergahı ile ilgili keşifler yapılırdı. Menzilname veya Ruzname denilen savaş ceridelerine hangi gün ne yapıldığı, hava durumu vb. her şey not edilirdi. Bu defterler Padişaha ve ilgililere ulaştırılarak memleket içinde olan her şeyden haberdar olunurdu. Osmanlılar genelde savaş için yaz aylarını tercih eder, Nisan-Mayıs aylarında toplanır, harekate başlar, sonbaharda dönerdi. Ancak bunun istisnaları da vardı. Kanuni 1533 yazından başlayarak önce İran'da isyanı

⁵ Genelkurmay Başkanlığı: "Türk Silahlı Kuvvetleri", Harita Genel Müdürlüğü Basımevi, (Ankara, 1982), s.26.

bastırılmış sonra şiddetli kışta Bağdat'a geçmiş, daha sonra tekrar Tebriz'e gelmiş ve oradan Diyarbakır-Halep üzerinden iki yaz ve iki kışı seferde geçirerek İstanbul'a dönmüştü.

Osmanlı gizliliğe ve baskına çok önem verirdi. 1521 yılında Belgrat'a seferine çıkıldığında Edirne'de birlikleri topladığı halde Padişah vezirlerine bile seferin Belgrat'a olacağını söylememişti. Düşman ordusu hedef olarak seçilir, üzerine gidilerek aranır ve nerede bulunursa taarruz edilirdi⁶. Osmanlı komutanları basmakalıp savaş usulleri kullanmazlar, duruma göre tertip alır ve düşmanı baskına uğratmaya çalışırlardı. Osmanlılarda daima kesin sonucu taarruzla kazanmak esas olduğundan alınacak muharebe şekil ve tertibi de bu maksada uydurulurdu. Eğer düşman durumu açık değilse Kapıkulu birlikleri genel ihtiyat olarak merkez grubu gerisinde tutulur ve durumun gelişmesine bağlı olarak kesin sonuç alınacak yerde kullanılırdı.

Türkler, Büyük Frederik'ten çok önceden beri aşağıdaki stratejik ve taktik düşünceleri uygulamakta idi⁷;

- Türkler, istisnai olarak birkaç çevirme muharebesi hariç tarihleri boyunca daima kendinden üstün güçlerle, 'iç hatlar'da (önce düşmanın en büyük ve asıl grubu üzerinde netice alma) muharebe etmek mecburiyetinde kalmışlar ve 'dolaylı tutum' uygulamışlardır. Türkler, hemen tüm meydan muharebelerinde savaş prensiplerinden 'manevra' ve 'baskın' prensibinin uygulanmasına ayrı bir önem vermişlerdir.

- Türkler 'kuşatma' ve 'çevirme' ile netice ve başarı elde etmişlerdir. 'Turan Taktiği'nin esası da buna dayanıyordu. (Suni olarak geri çekilme, yani aldatma ve daha sonra baskın ile düşmanı kuşatıp imha). Türkler muharebe alanını seçerken, engebeli ve tepelik arazi seçmeye bilhassa özen göstermişlerdir.

- 'Stratejik Çekilme ve Karşı Taarruz' tamamen Türklerin ortaya çıkardıkları ve geliştirdikleri bir askeri strateji ve taktik usulüdür. 1'inci Kosova Meydan Muharebesinde olduğu gibi Türkler zaman zaman düşman cephesini yararak kuşatma hareketi de yapmıştır. Savunma ile düşman kuvvetlerini yıpratıktan sonra taarruz ile netice almışlardır. (Malazgirt, 1. ve 2. Kosova, Niğbolu Muharebeleri).

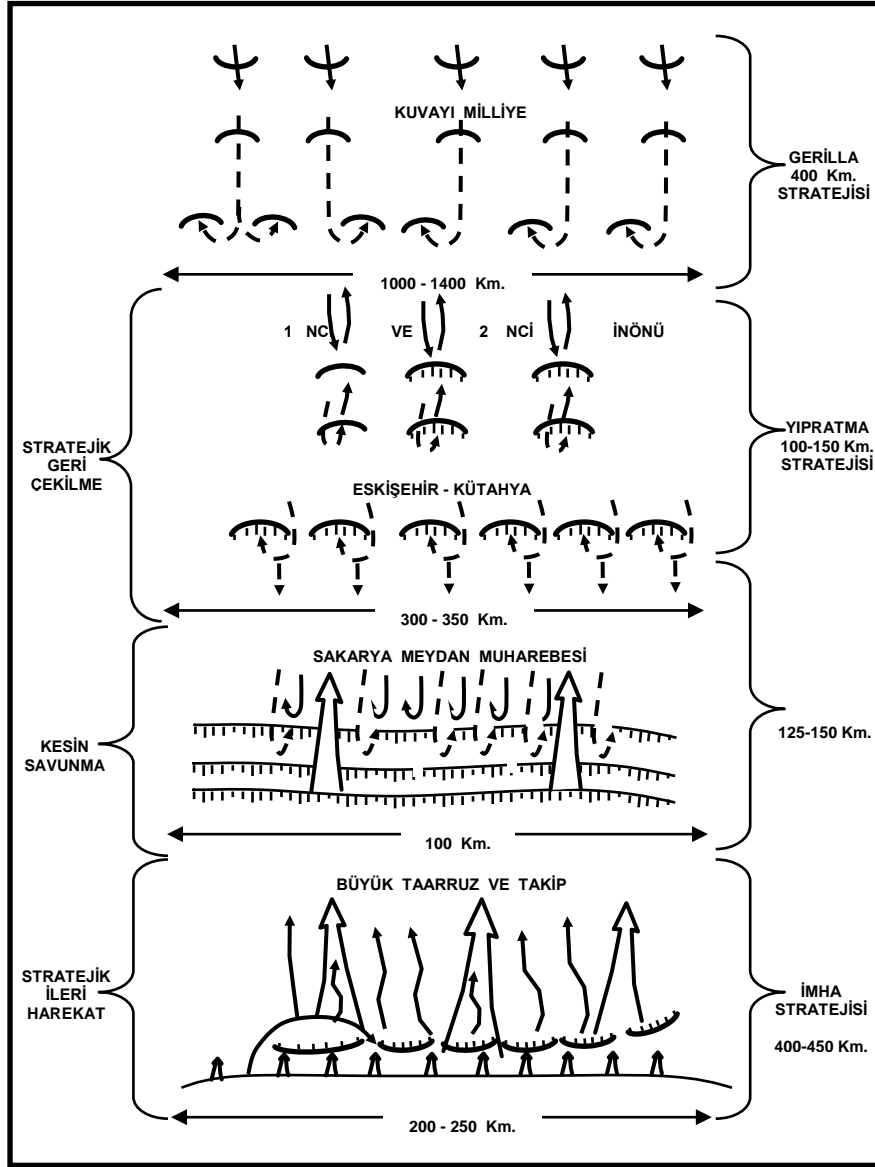
ATATÜRK VE SAVAŞ STRATEJİSİ:

Atatürk, bir subay ve komutan olarak Şam'da, Balkanlarda, Trablusgarp'ta, Çanakkale'de, Doğu Anadolu'da, Suriye'de, Sakarya ve Dumlupınar'da muharebelerde bulunmuş ve zaferler kazanmıştır. Atatürk daha küçük rütbelerde iken ordunun eğitiminin geliştirilmesi, çağdaş orduların uyguladığı yöntemler üzerinde çalışmış, çeviriler yapmış, tatbikatlar icra etmiş ve eleştirilerini yayımlamıştır. Daha yarbay rütbesinde iken Anafartalar'da gösterdiği sevk ve idare yeteneği ile Çanakkale'yi geçilmez hale getirmiş, Kafkasya cephesinde ise düşmanın Anadolu'ya girişini engellemişti. Suriye cephesinde ise Osmanlı'nın elde kalan kuvvetlerini imha olmaktan kurtarmıştı⁸.

⁶ Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı: a.g.e., (1977), s.231.

⁷ Oğuz Turan: "Türklerde Stratejik ve Taktik Düşünceler", Belge Yayınları, (İstanbul, 1986), s.53-64.

⁸ Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı: "Askeri Yönüyle Atatürk", Atatürk Serisi Yayınları, GATA Basımevi, (Ankara, 1981), s.2.

Şekil 3: Kurtuluş Savaşında Batı Anadolu'da Uygulanan Stratejiler⁹

Atatürk'ün başlattığı Kurtuluş Savaşı, stratejik mimarinin formüle edilmesinde çok önemli öğretici bir örnekler ile doludur. 1921 ortalarında Eskişehir-Kütahya Muharebeleri sonrası dönemde savaşta zafere ilişkin egemen teori, 'Belirleyici Muharebeler Teorisi' idi¹⁰. Yunanlılar başkent Ankara'yı ele geçirerek Türk Ordusunun dağılıp yok olacağını ümit ediyorlardı. Amaçları Sakarya Meydan Muharebesini kazanarak, Türk Ordusunu teslim almak için görüşmeye zorlamaktı. Yunan Küçük Asya Ordusu Başkomutanı Hacı Anastesi de Belirleyici Muharebe Teorisine göre hareket ediyordu. Sakarya güney kolunda Mangal ve Çal Dağ bölgesinden yaptığı kuşatma muharebeleri ile hem Ankara'yı ele geçirmeyi, hem de Türk Ordusunu imhayı düşünüyordu.

⁹ Nevzat Denk: "Geçmişte ve 21'nci Yüzyılda Savaşlar", HAK Yayınları, (İstanbul, 2002), s.91.

¹⁰ Nevzat Denk: a.g.e., (2002), s.90.

Atatürk, 22 gün 22 gece devam eden Sakarya Meydan Muharebesinde '*Hattı Müdafaa yoktur, Sathı Müdafaa vardır, o sath bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaş kanı ile sulanmadıkça terk olunmaz.*' diyerek, hem savaşın sonucunun tek bir belirleyici muharebe ile alınamayacağını, hem de bütün ulusal güç unsurlarının önemini ve strateji anlayışını ortaya koymuştur. Atatürk, Yunan savaş makinesinin imha edilmesi gereğini görmüş, bu maksatla ülkenin topyekün gücünü, diplomatik girişimleri, kuşatıcı manevraları ve ordunun özelliklerini kullanarak bir strateji oluşturmuştu. Nitekim 1922 Ağustos ayına gelindiğinde Türk gücü artık Yunan ordusuna göre donanım bakımından da daha üstündü. Atatürk, 30 Ağustos 1922'de Türk ordusunu, düşmanın hiç beklemediği Afyon güneyi bölgesinden muharebeye sokarak Trikopis kuvvetlerini kuşattı ve Dumlupınar bölgesinde imha etti. Kurtuluş Savaşındaki Batı Anadolu Cephesinde Stratejik Kademelenme Şekil 3'de gösterilmiştir.

Ulusal gücü seferber ederek, yoktan bir ordu yaratan Atatürk askeri teori açısından, düşünceleri yalnızca tek tek muharebelere değil, bunların toplam etkisi bakımından orduların gücünden devletin toplam gücüne yönelmiş oldu. Atatürk; orduların oluşturulması, görevlendirilmesi ve korunmasındaki kritik süreçleri değiştirmek suretiyle, muharebe usullerini de değiştirmiştir. İrade gücü ve amaç netliği sayesinde birbirinden yüzlerce kilometre uzaklıktaki ordu ve kolorduların hareketlerini eş zamanlı olarak yönetmiştir. Komuta kademesi ile birlikte idari ve lojistik problemleri çözümlenmiş, kesintisiz operasyon için, demiryolu, telgraf ve mahallinden tedarik tekniklerinden azami yararlanmıştır. Atatürk sezgilerine dayanarak pek çok operasyona bizzat komuta etmiş, kendisi düşmanla birinci hat mevzilerinde burun buruna iken, Yunan Başkomutanı Küçük Asya Ordusunu 500 km. geride İzmir'den yönetmiştir.